

УДК 336.733

Рекуненко І.І.

канд. економ. наук, доцент

Струк Л.Є.

студентка 4 курсу

спеціальність «Фінанси і кредит» (банківські технології і процеси)

Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України», м. Суми

ВПЛИВ КОНКУРЕНЦІЇ НА СТАН КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

***Анотація.** Проаналізовано діяльність основних суб'єктів кредитного ринку. Визначено рівень конкуренції між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами та визначено основні переваги та недоліки їх діяльності.*

Ключові слова: банки, ломбарди, кредитні спілки, кредитний ринок, конкуренція

***Summary.** The activity of the main subjects of the financial market. The level of competition between bank and non-bank financial institutions and the main advantages and disadvantages of their activities.*

Keywords: banks, pawn shops, credit unions, credit market, competition

Постановка проблеми. Світова криза здійснила значний вплив на розвиток кредитного ринку України та відповідно на діяльність основних його суб'єктів. Зокрема, зросла кількість учасників небанківського сектору та спостерігався вихід іноземних банків з ринку. Це призвело до посилення конкуренції між суб'єктами ринку та здійснення ними більш агресивної політики з метою завоювання лідируючих позицій. Виходячи з цього, особливої актуальності набуває питання щодо дослідження рівня конкуренції на кредитному ринку України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання конкуренції на кредитному ринку досліджується такими вченими, як Т. Стубайло, О. Педалко, І. Ромашова, Ю. Заруба, Т. Гірченко. В працях цих науковців досліджується суть конкуренції, її рівень та чинники, що на неї впливають в Україні. Серед іноземних авторів дослідженням конкурентних переваг займалися М. Портер, А. Сміт, Ф. Енгельс, П. Хейне, А. Маршалл та ін.

Постановка завдання. Метою роботи є визначення рівня конкуренції між основними учасниками кредитного ринку України

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «конкуренція» (з лат. *concurrentia*) трактується як суперництво, змагання. В науковій літературі чітко не визначено хто першим та в який період часу ввів поняття «конкуренція». Перші засади конкурентної боротьби відображаються в наукових працях XVIII ст. Значу роль конкуренції для ринкової економіки визначив Адам Сміт в принципі «невидимої руки».

Відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції» [1], економічна конкуренція (конкуренція) – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

На кредитному ринку України можна виділити декілька груп суб'єктів, що вступають у конкурентні відносини між собою.

Перша група суб'єктів представлена лише комерційними банками другого рівня, що здійснюють банківську діяльність. Згідно ст. 1 Закону України «Про банки та банківську діяльність» [2], банківська діяльність – залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Що стосується НБУ, то він хоча і є суб'єктом кредитного ринку, але не вступає у конкурентні відносини на фінансовому ринку України.

До наступної групи суб'єктів належать небанківські фінансові установи, які надають різного роду фінансові послуги подібні до банківських.

З метою визначення лідерів на ринку проаналізуємо динаміку зміни активів суб'єктів кредитного ринку України протягом останніх трьох років (табл. 1).

Таблиця 1 – Активи суб'єктів кредитного ринку України, млн. грн. [3; 4]

Суб'єкти кредитного ринку	Активи станом на:			
	01.01.2010 р.	01.01.2011 р.	01.01.2012 р.	01.01.2013 р.
Банки	880302,0	942088,0	1054280,0	1127192,0
Кредитні спілки	4218,0	3432,2	2386,5	2730,0
Ломбарди	618,9	888,2	1 203,8	1 433,3
Фінансові компанії	6600,5	8402,1	7930,7	8990,0
Лізингові компанії	2,7	3,6	0,6	0,8

Найбільшу кількість активних операцій на кредитному ринку України здійснюють банки. Їх частка в загальному обсязі активів ринку складає близько 85 %. Це свідчить про стійку позицію та високий рівень довіри до їх діяльності з боку населення. Але поряд з цим значні обсяги активів належать кредитним спілкам, ломбардам та фінансовим компаніям. Враховуючи той факт, що в сукупних активах фінансових компаній, протягом аналізованого періоду, частка позик становить лише 3 %, можна стверджувати, що ці суб'єкти опосередковано вступають у конкурентні відносини в сфері кредитування. Оскільки, фінансові та лізингові компанії не є достатньо активними учасниками кредитного ринку, рівень конкуренції між даними суб'єктами є незначним. Тому зосередимо увагу на діяльності банків, кредитних спілок та ломбардів.

В сучасних умовах на ринку небанківських фінансових послуг значно зростає кількість фінансових установ, підвищується рівень конкуренції між ними, а також збільшується різновид фінансових послуг, які надаються споживачам. Загальна кількість небанківських фінансово-кредитних установ,

zareestrovanih u Derzhavnomu reestri finansovih ustanov Ukraini za period z 01.01.2002 r. po 01.01.2013 r. zrostaе. Dinamiku zobrazheno na ris.1.

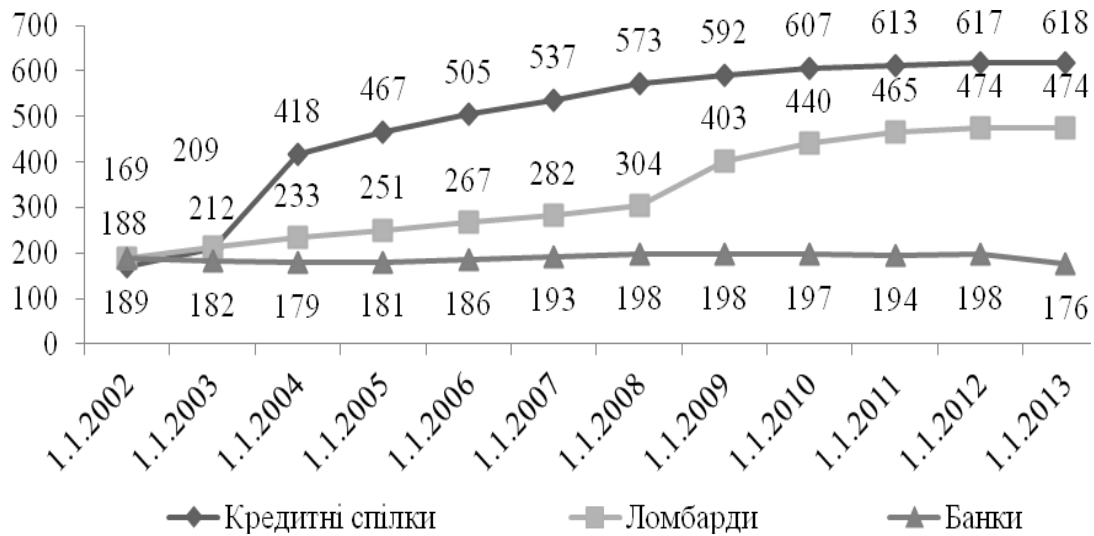

Рисунок 1 – Динаміка кількості банків, ломбардів та кредитних спілок в Україні станом на 01.01.2002-01.01.2012 рр.

Протягом аналізованого періоду спостерігається тенденція щодо значного зростання кількості кредитних спілок та ломбардів. Це пояснюється, насамперед, можливістю швидкого проникнення на ринок за рахунок призупинення кредитної діяльності банків під час фінансової кризи та нижчою вартістю позик порівняно з банківськими установами.

На сьогодні жорстка конкуренція на кредитному ринку України спостерігається не лише в сфері розміщення коштів, а й залучення. До 2008 року основна частка залучених коштів припадала на банківський сектор. Наразі обсяг коштів, залучених небанківськими фінансово-кредитними установами постійно зростає. Найбільша частка акумульованих коштів припадає на кредитні спілки, які протягом останніх років активно залучають депозити населення. В даній сфері діяльності найменша частка належить ломбардам, але потрібно зважати на той факт, що кількість даних суб'єктів на ринку та обсяг залучених ресурсів постійно зростає, що в майбутньому може призвести до значного підвищення обсягів діяльності у зв'язку з підвищенням популярності даних послуг на ринку споживчого кредитування.

З метою оцінки рівня конкуренції на кредитному ринку України розрахуємо наступні показники: коефіцієнт концентрації (CR_n), індекс Херфіндала-Хіршмана (ННІ), коефіцієнт відносної концентрації (CRR_k), показник інтенсивності конкуренції (U_k).

Значення розрахованих показників наведемо в табл.1.

Таблиця 1 – Показники концентрації кредитного ринку України

Показник	Рівень концентрації	01.01. 2010 р.		01.01. 2011 р.		01.01. 2012 р.		30.09. 2012 р.
		Банки	Кредитні спілки	Банки	Кредитні спілки	Банки	Кредитні спілки	Ломбарди
CR _n	(0,45-0,75) – помірний <0,45 – низький >0,75 – високий	0,62	0,60	0,62	0,59	0,61	0,62	0,85
ННІ	<0,1 – низький (0,1-0,18) – помірний	0,04	0,03	0,04	0,03	0,04	0,03	0,08
CRR _k	>1 – низький <1 – високий	0,11	0,01	0,12	0,01	0,12	0,00	0,03
U _k	→0 – низький →1 – високий	0,85	0,98	0,76	0,95	0,73	0,98	0,87

Отже, проаналізувавши значення коефіцієнта концентрації CR_n, необхідно зазначити, що помірна концентрація була характерною для банків та кредитних спілок, висока – для ломбардів. Причому, станом на 01.01.2012 р. у порівнянні з 01.01.2011 р. концентрація ринку кредитних спілок зросла на 5 %, що пояснюється зростанням їх кількості та збільшення загального розміру активів.

До переваг показника ННІ належить його незалежність від вибору кількості організацій, що використовуються при розрахунках, оскільки враховується загальна кількість учасників ринку. Критичним значенням, при якому необхідно застосовувати додаткові заходи державного впливу становить 0,18162. За розрахованими значеннями даного показника для ломбардів, кредитних банків можна стверджувати, що рівень концентрації є низьким. Але при аналізі даного показника потрібно враховувати головну специфіку, – врахування частки всіх учасників ринку – оскільки при діяльності основних суб'єктів та більше 100 інших учасників з невеликими частками, значення даного коефіцієнта «усереднюється» і не дає точної та об'єктивної ситуації, що склалася на ринку.

Відповідно до розрахованих значень показників CRR_k та U_k рівень концентрації серед банків, кредитних спілок та ломбардів є значно високим.

Зростання рівня конкуренції між даними суб'єктами пояснюється їх діяльністю в сфері споживного кредитування та залучення і розміщення коштів фізичних осіб. У сфері малого бізнесу протягом останніх років кредитні спілки та ломбарди почали активно нарощувати свої позиції. Це пов'язано, насамперед з тим, що кредитні спілки мають максимальну наближеність до користувачів кредитних послуг, можливість швидко та за спрощеною схемою надати кредит своєму учаснику, досить розгалужену філіальну мережу. До недоліків можна віднести обов'язок вступу в кредитну спілку та відносно обмежені ресурси для кредитування. На сьогодні зростання кількості та ролі ломбардів на кредитному ринку України пояснюється зростання потреб населення у швидкому отриманні невеликих сум коштів в кредит. Оскільки обсяги кредитування ломбардів

постійно зростають незалежно від кварталу, можна стверджувати, що їх діяльність не залежить від сезонного фактору. До конкурентних переваг ломбардів належать: швидке надання кредитів на термінові потреби, гнучкий графік роботи.

Для банків така ситуація є доволі неоднозначною: з одного боку посилення конкуренції сприяє інтенсивнішому розвитку, вдосконаленню механізму здійснення діяльності, а з іншого – зростання кількості кредитних спілок та ломбардів призводить до зменшення прибутку банківських установ та підриває їх фінансову безпеку.

Оскільки банки є лідерами на кредитному ринку України виділимо основні особливості їх конкуренції:

- конкуренція в банківській сфері характеризується більшою інтенсивністю ніж в інших сферах економіки;
- конкурентами банків виступають не лише інші банки, а й небанківські фінансово-кредитні установи;
- банки можуть виступати як фінансові посередники, покупці та продавці ресурсів;
- відсутність патентів на банківські продукти;
- виробництво та збут банківських послуг збігаються в часі;
- при завоюванні нових ринків, банки не покидають вже освоєні;
- з метою завоювання лідируючих позицій на ринку, банки постійно створюють нові банківські продукти та вдосконалюють маркетинг;
- конкуренція між банками полягає в диференціації банківського продукту.

Висновки. Отже, рівень конкуренції між основними учасниками кредитного ринку України постійно підвищується. Це зумовлено як зростанням ролі небанківських фінансово-кредитних установ так і інтенсивним та інноваційним розвитком банківської діяльності. Але все ж таки, незважаючи на успішну діяльність інших суб'єктів ринку, банки були і залишаються безперечними його лідерами. Враховуючи вищесказане, подальшого дослідження потребує визначення рівня конкуренції в банківському та парабанківському секторах окремо.

Література.

1. Закон України «Про захист економічної конкуренції» [Електронний ресурс] / офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.

2. Закон України «Про банки та банківську діяльність» [Електронний ресурс] / офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/print1360001502093082>.

3. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] / офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.

4. Підсумки розвитку ринків небанківських фінансових послуг України [Електронний ресурс] / офіційний сайт Нацкомфінпослуг. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/731.html>.